

Posudek diplomové práce

Alžběty Hanychové
na téma:

„Náboženství v současných učebnicích pro základní školy a nižší
stupeň gymnázií“

Dlouhodobá rezervovanost české společnosti vůči náboženství, kterou dokládají sociologické průzkumy (srov. Sčítání lidu z r. 2011), se podle autorky diplomové práce v současné době ještě více prohlubuje. Přestože „značnou vinu na rezervovanosti až odporu k náboženství nese sama církev“, vyslovuje diplomandka rovněž podezření, že „za mnohé může špatná informovanost a ‚mýty‘“, které se o náboženství šíří (s. 8). V tomto kontextu se ve své práci zabývá obrazem náboženství, který poskytují žákům druhého stupně učebnice schválené MŠMT. Cílem její práce je zmapovat, „jaké informace se o náboženství dostávají k lidem plošně“, resp. „prozkoumat, jak je prezentováno náboženství na druhém stupni základních škol“ (s. 9).

Práce zahrnuje celkem 65 stran textu včetně seznamu literatury a 35 stran graficky zdařile zpracovaných příloh. Je rozdělena do pěti kapitol, připojen je Úvod s vymezením cíle práce a metodickými poznámkami k obsahové analýze (s. 8-11).

Autorka vychází od obecných otázek stanovení obsahu výuky v českém školství. V první kapitole (s. 12-24) mapuje prostor, který je věnován tématu náboženství v kurikulárních dokumentech ČR, v tzv. Bílé knize vzdělávání a v Rámcovém vzdělávacím programu. Identifikuje několik oblastí, v nichž je tématu náboženství věnována pozornost (zejm. Člověk a společnost), a upozorňuje na ty, v nichž náboženství zůstává zcela na okraji (např. Jazyk a jazyková komunikace, Člověk a příroda, Umění a kultura).

Ve druhé kapitole (s. 19-24) se diplomandka věnuje učebnicím a jejich definici. Podrobně popisuje proces a kritéria pro získání schvalovací doložky MŠMT. Stručněji mapuje dosavadní výzkum kvality učebnic, týkající se v několika případech i otázky prezentace křesťanství, popř. náboženství ve školní výuce. Nakonec představuje metodiku svého výzkumu, který je zaměřen na všechny učebnice dějepisu, občanské výchovy a etiky se schvalovací doložkou MŠMT. Zaměřuje se na tři aspekty: prostor věnovaný náboženství, typ náboženství a přítomnost hodnotícího stanoviska autora. Příklady hodnotících formulářů připojuje v příloze č. 5-9.

Ve třetí kapitole (s. 25-47) jsou na základě autorčiny analýzy přehledně představeny učebnicové řady jednotlivých nakladatelství a posléze i jednotlivé učebnice. Autorka postupuje od učebnic dějepisu přes učebnice občanské výchovy až k učebnicím etiky. V některých případech upozorňuje i na konkrétní chyby a nepřesnosti, které jsou v učebnicích obsaženy.

Čtvrtá kapitola předkládá souhrnné zhodnocení provedeného výzkumu z hlediska tří výše uvedených kritérií. Autorka dochází k závěru, že určitý prostor je věnován tématu náboženství ve všech analyzovaných učebnicích, přičemž ve vyšší míře se tak děje v učebnicích dějepisu, v nižší míře v učebnicích občanské výchovy a etiky (s. 48). Celkový

prostor věnovaný náboženství hodnotí jako poměrně velký – resp. větší než sama očekávala (s. 48). Prostor věnovaný náboženství přitom kulminuje v učebnicích pro sedmý ročník (od christianizace Evropy až po třicetiletou válku, s. 48), zatímco v dalších ročnících se postupně zmenšuje. Malou pozornost věnovanou náboženství v učebnicích etiky a občanské výchovy vysvětluje autorka historizací náboženství: „Pozoruji, že náboženství se pojímá spíše jako věc historie, případně umělecké inspirace v minulosti“ (s. 52).

Pokud jde hodnotící stanovisko vůči náboženství, „podání je většinou spíše přejné a snaží se o plastický obraz tohoto fenoménu“ (s. 52). Aktuálnost náboženství je pak v učebnicích představována „v kontextu udržování tradic a svátků, především pak v oblasti lidských práv, případně multikulturního napětí, kde se učebnice snaží spíše vysvětlit a mírnit předsudky“ (s. 52).

V závěrečném shrnutí postrádám zhodnocení třetího sledovaného aspektu, a tím je typ náboženství, o němž učebnice pojednávají. Autorka přitom výskyt jednotlivých náboženství pečlivě sleduje a počítá, ale bohužel v závěru zjištěné proporce nikterak nekomentuje.

Z hlediska věcné správnosti hodnotí autorka analyzované učebnice až překvapivě kladně: „Všechny učebnice nabízí poměrně kvalitní zpracování a vzhled do tématu“ (s. 51). Přesto v nich zaznamenala „několik chyb a nepřesností“, které souhrnně uvádí na s. 51 (a rovněž v rámci 3. kap.). Jedná se zpravidla o věcné chyby. Přiměřenost interpretace jednotlivých náboženských jevů (např. jednotlivých biblických postav, osobností z dějin církve, nábožensky motivovaných hnutí apod.) autorka nehodnotí (s. 51). Nicméně, jak sama na několika místech upozorňuje, v některých učebnicích se objevují také zavádějící informace (např. „Jan Kalvín, fanatický představitel radikální reformace...“ Dějepis 8, Prodos, s. 14; citováno na s. 34 a komentováno pouze jako „zvláštní dikce“). Stejně zavádějící je např. i zpracování témat „Křížácké války“ a „Husitství“ v učebnicích nakladatelství Nová škola, s. r. o., na něž autorka práce rovněž upozorňuje (s. 31) a které celkově vyznívá ve smyslu: křížácké války = přínos, husitství = úpadek, ačkoli je vždy v závěru oddílku připojen i odlišný pohled.

Také lze litovat, že v metodice, kterou autorka zvolila pro analýzu učebnic, nezbyl prostor pro hlubší teologickou analýzu představovaných náboženství, zejména křesťanství, k němuž učebnice upínají největší pozornost. Zde by totiž mohlo dojít k odhalení toho, že předkládaný obraz křesťanství je leckdy výrazně zjednodušený. Jako příklad si dovoluji uvést obraz Ježíše, jak jej podává učebnice dějepisu z nakladatelství Fraus (viz příloha č. 11 diplomové práce):

“Když mu bylo třicet let, začal mezi lidmi šířit myšlenku vzájemné lásky, pomoci a dobročinnosti. Zavrhoval násilí, obklopování se majetkem a přepychem. Hlásal, že jsou si všichni lidé rovni. Všichni, kteří dokáží žít v souladu s Božím zákonem, nezahynou, budou žít věčným posmrtným životem a budou spaseni. [...]” (Příloha č. 11).

Ježíš se na základě této interpretace sice jeví jako humanista, ale zároveň i jako důsledný legalista, neboť spása je podmíněna dodržováním Božího zákona. Realita lidského hříchu a rozměr odpuštění a milosti, který je pro pochopení křesťanství zásadní, jsou zde zcela opominuty. - V důsledcích se proto lze ptát, nakolik věrný obraz jednotlivých náboženství učebnice vlastně poskytují.

V závěru práce se autorka nepřímou vrací ke své výchozí otázce: Nakolik může být negativní obraz náboženství ovlivňován informacemi, které se dostávají k žákům základních škol. Podle jejího názoru “je v otázce informovanosti ve školách nastolen (i díky důrazům

kurikulárních dokumentů) dobrý trend. Zůstává však záležitostí rodičů a učitelů, nakolik bude mít reálný dopad". Podklady pro výuku jsou podle ní "minimálně na uspokojivé, v oblasti dějepisu pak nezdědka na velice dobré úrovni" (s. 52). V tomto celkovém hodnocení opět poněkud postrádám poukaz k tomu, že mezi učebnicemi jsou i rozdíly a přestože pojednání o náboženství se zpravidla děje z přejné či neutrální perspektivy, v oblasti interpretační přiměřenosti je (zejména v některých typech učebnic) stále co zlepšovat.

Souhrnně lze říci, že autorka prokázala schopnost provést empirický výzkum učebnic podle samostatně stanovené metodiky a adekvátně vyhodnotit jeho data. Celková struktura, postup výkladu a argumentace v jednotlivých částech jsou přehledné, logické a dobře sledovatelné, byť její závěrečné velmi kladné zhodnocení věcné správnosti učebnic se mi jeví v určitém napětí s analytickou částí, v níž autorka sama poukázala na řadu problematických míst (3. kap.). Diplomandka reflektuje metodiku své práce, pracuje s primární a sekundární literaturou (výhradně) české provenience, cituje podle standardů. Po jazykové stránce je práce na velmi dobré úrovni, autorka píše stylisticky vytříbeným jazykem. Zaznamenala jsem pouze několik drobných věcných chyb (na s. 48: místo „Učebnice pro sedmý ročník...“ má být správně „osmý“; na s. 49 místo „učebnice obsahuje i dějiny 17. století“ má být: „16. století“; na s. 51 místo „nakladatelství Naše škola, s. r. o.“ má být „Nová“).

Předložená práce jednoznačně splňuje všechny nároky kladené na diplomovou práci. Proto ji doporučuji k obhajobě a vzhledem k drobným nedostatkům navrhuji hodnocení velmi dobře (B).

V Praze, 1.9.2017

Tabita Landová, Ph.D.